

Monika Kaczmarczyk

<https://orcid.org/0000-0001-6829-463X>

Milena Drag

<https://orcid.org/0000-0003-1991-4374>

DOI: 10.34866/scy7-2d93

Resocjalizacja poprzez naukę w oparciu o teorię wartości w warunkach izolacji penitencjarnej

Rehabilitation through learning based on the theory of values in penitentiary conditions

Key words: social rehabilitation, education, science, axiology, identity.

Abstract: The authors discuss a rarely raised topic concerning the role of education in life in penitentiary isolation. Basic issues of education, learning, and social rehabilitation against the background of classical rehabilitation pedagogy. The authors present the axiological concepts and the concepts of rehabilitation. The situation of people in isolation arouses significant interest. Awareness of the high rate of recidivism indicates that, in addition to rehabilitation through therapy and work, auxiliary institutions such as prison schools should also play an important role. It is education that allows many of the basic needs of incarcerated people to be met, thus giving them the opportunity for a better start, once they leave prison.

Słowa kluczowe: resocjalizacja, edukacja, nauka, aksjologia, tożsamość.

Streszczenie: Autorki omawiają rzadko podnoszony temat dotyczący roli edukacji w życiu w izolacji penitencjarnej oraz podstawowe zagadnienia edukacji, nauki, resocjalizacji na tle klasycznej pedagogiki resocjalizacyjnej. Autorki przedstawiają koncepcje aksjologiczne oraz resocjalizacyjne. Sytuacja osób przebywających w izolacji wzbudza istotne zainteresowanie. Świadomość wysokiego poziomu powrotności do przestępstw wskazuje, że oprócz resocjalizacji przez terapię i pracę ważną rolę powinny odgrywać również instytucje pomocnicze, jakimi są szkoły przywięzienne. To nauka, szkolnictwo, edukacja pozwalają na zaspokojenie wielu podstawowych potrzeb osób uwięzionych, dając im tym samym możliwość lepszego startu po opuszczeniu zakładów karnych.

Resocjalizacja – zagadnienie teoretyczne

To, że podstawowym celem wykonywania kary pozbawienia wolności w Polsce jest resocjalizacja, decyduje o konieczności stosowania się do przepisów zawartych w Kodeksie Karnym Wykonawczym. Ustawodawca *expressis verbis* stwierdził, że „Wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku

prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”¹. Wobec powyższego pojawia się konieczność określenia, czym w ogóle jest resocjalizacja. W literaturze przedmiotu istnieje wiele równoległych definicji terminu resocjalizacja, co wynika z tego, że akcentują one za każdym razem inne aspekty opisywanego procesu. Zdaniem Marii Grzegorzewskiej resocjalizacja to cel ostateczny pedagogiki specjalnej. Polega on na przywróceniu osobom niedostosowanym do życia w społeczeństwie możliwego do osiągnięcia dla nich poczucia normalności oraz odnalezienia własnego miejsca w otaczających je strukturach społecznych². Według Lesława Pytki jest to odmiana procesu wychowawczego, który z jednostki wadliwie przystosowanej przeistacza ją w przystosowaną do wymogów życia społecznego i czyni ją zsocjalizowaną, tzn. uspołecznioną, samodzielną i twórczą³. W literaturze funkcjonuje tzw. klasyczna definicja resocjalizacji, która wykrystalizowała się latach 70. XX wieku: „Resocjalizacja jest odmianą procesu wychowawczego, która z jednostki wadliwie przystosowanej do wymogów życia społecznego czyni jednostkę ponownie zresocjalizowaną, tzn. uspołecznioną, samodzielną i twórczą”⁴. W nowszym ujęciu resocjalizacja jest przedstawiana jako „nauka i praktyka społeczna, określająca zakres działań wychowawczych, opiekuńczych i terapeutycznych. Jest to proces zmierzający do wykształcenia u osób niedostosowanych społecznie zmian w obszarze samoświadomości, samowychowania, samopotwierdzenia i samorefleksyjności”⁵. Niemniej niezależnie od tego, jaką definicję będzie się brać pod uwagę, to każda z nich będzie wskazywać, że resocjalizacja to proces polegający na przystosowaniu osoby do norm panujących w społeczeństwie.

Wobec powyższego należy stwierdzić, że do głównych zadań i celów procesów resocjalizacyjnych należą: (1) odrzucanie zachowań antagonistyczno-destrukcyjnych w stosunku do siebie, jak i osób, w otoczeniu których wcześniej osadzony przebywał na stałe, (2) uruchomienie prawidłowych mechanizmów socjalizacyjnych, prospołecznych, czyli takich, które prawidłowo umożliwiają funkcjonowanie w grupie społecznej i (3) naprawa moralna, etyczna, kulturowa, obyczajowa – w praktyce jest to całkowita zmiana swojego postępowania oraz motywów, jakie je wywołują, kształtowanie odpowiedzialności za postępowanie wobec innych ludzi oraz poniesienie odpowiedzialności za podjęte decyzje⁶. System resocjalizacji spełnia swoje cele i zadania poprzez prowadzenie działalności i pełnienie funkcji wobec swoich

¹ Art. 67, ust. 1, Ustawy a dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks Karny Wykonawczy, (Dz.U. 1997, Nr 90, poz. 557), dalej: KKW.

² E. Osękowska, *Niedostosowania społeczne młodzieży w ujęciu Marii Grzegorzewskiej*, [w:] *Myśl Marii Grzegorzewskiej*, red. K. Plutecka, Kraków 2017, s. 86–93.

³ L. Pytka, *Narodziny i rozwój polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej*, „Student niepełnosprawny. Szkice i rozprawy” 2008, nr 8 (1), s. 21.

⁴ M. Kalinowski, *Resocjalizacja w ujęciu pedagogicznym. Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t. 1, wyd. PWN, Warszawa 2012, s. 234–235.

⁵ K. Pierzchała, *Wina – prawo – kara. Prawne i psychopedagogiczne aspekty resocjalizacji penitencjarnej*, „Probacja” 2017, nr 2, s. 95.

⁶ M. Konopczyński, *Pedagogika resocjalizacyjna – w kierunku twórczej resocjalizacji*, „Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne” 2018, nr 1(6), s. 65.

podopiecznych na różnych płaszczyznach: (1) opiekuńczej, (2) wychowawczo-dydaktycznej i (3) terapeutycznej⁷. Funkcje opiekuńcze wyrażają się w zaspokajaniu aktualnych i potencjalnych potrzeb pierwszego i wyższych rzędów. Chodzi zatem o zaspokajanie potrzeb wychowanków stosownie do odczuwanych przez nich niezaspokojeń i frustracji. Przy czym opieka ta ma być wielostronna i perspektywiczna, obejmująca nie tylko obecne stany, ale także przyszłe. Ponadto zgodnie z uprzednimi ustaleniami, realizacja funkcji opiekuńczych systemu winna być poprzedzona rozpoznaniem zaspokojenia i niezaspokojenia potrzeb wychowanka, poszukiwaniem optymalnych rozwiązań z punktu widzenia istniejących realnych możliwości oraz interesów wychowanka. Funkcje wychowawczo-dydaktyczne systemu wyrażają się w przysposobieniu wychowanka do adekwatnego funkcjonowania w takich rolach społecznych, jak rola ucznia w szkole, pracownika, obywatela itp. poprzez uczestnictwo w specjalnie do tego celu zorganizowanych zajęciach. Funkcje wychowawcze i dydaktyczne systemu resocjalizacyjnego są najczęściej eksponowane jako wiodące, dzięki nim jest realizowany cel nadrzędny systemu, czyli prawidłowa adaptacja do społeczeństwa. Funkcje terapeutyczne systemu resocjalizacyjnego wyrażają się w trafnym i rzetelnym diagnozowaniu zaburzeń i dysfunkcji, indywidualnym i społecznym działaniu wychowanków, postulowaniu określonych modyfikacji motywacji i postaw oraz stosowaniu odpowiednich (optymalnych) – stosownie do rozpoznania diagnostycznego – środków leczenia somatycznego i psychologicznego, przywracających zaburzoną homeostazę somatyczną i psychiczną jednostek. Działania terapeutyczne interweniują w najgłębsze warstwy osobowości wychowanków i zwykle obejmują nie tylko modyfikację zachowania, ale także modyfikację funkcji struktur regulujących osobowość. Z tym rodzajem funkcji systemów resocjalizacyjnych wiążą się największe nadzieje, ale jednocześnie niepokoje pedagogów, etyków i psychoterapeutów, dla których problem granic interwencji terapeutycznej w oddziaływaniu na drugiego człowieka jest zagadnieniem wciąż otwartym⁸.

Potrzeby jako czynniki wzmacniające resocjalizację

Istnieje cały szereg uwarunkowań, które mogą wzmacniać działania z zakresu resocjalizacji. Jednym z najważniejszych czynników określających i wspomagających działania resocjalizacyjne jest odpowiednie wykorzystanie potrzeb. Warto zauważyć, że wiele współczesnych teorii zajmujących się analizą zachowania człowieka i grup społecznych z zakresu zarządzania, ekonomii, socjologii, psychologii oraz marketingu i innych dyscyplin naukowych odwołuje się do teorii potrzeb. Wynika to z tego, że w oparciu o określenie tego, jakie potrzeby odczuwają poszczególni ludzie i całe grupy społeczne, nie tylko łatwiej jest wytłumaczyć ich zachowanie, ale również podejmować działania zmierzające do modelowania ich zachowania⁹.

⁷ L. Zarzecki, *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w życiu*, wyd. Karkonoska Państwowa Wyższa Szkoła w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2012, s. 22.

⁸ Ibidem.

⁹ J. Stańczyk, *Bezpieczeństwo jako jedna z podstawowych potrzeb człowieka i grup społecznych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2011, R. 1, nr 2, s. 160.

Pierwsze próby budowania teorii potrzeb były podejmowane już w starożytności przez filozofów należących do nurtu hedonizmu. Szczególnie na ten temat wypowiedzieli się Arystyp i Epikur. Oprócz tego wzmianki o potrzebach znaleźć można w poglądach Sokratesa, Protagorasa, ale również w pismach stoików¹⁰. Wobec tego powstaje pytanie, czym właściwie są potrzeby? W literaturze nie ma jednej odpowiedzi na to pytanie. Przeciwnie, powstały liczne definicje, zagadnienia akcentujące różne elementy, które w określonym czasie były istotne dla jej autorów. Jedną z definicji określa potrzeby jako rzeczy i czynności konieczne do tego, aby jego organizm prawidłowo się rozwijał. Przy czym odczuwane przez człowieka potrzeby mogą posiadać również wymiar szkodliwy, co wynika z niewłaściwego gospodarowania odczuwanymi potrzebami¹¹. W jeszcze innym ujęciu potrzeby są określane jako pewien stan występujący konkretnie u człowieka, przy czym jest to stan niedoboru lub nadmiaru, ewentualnie wywołany jakimś zakłóceniami – jak np. uzależnieniami – ludzkiego organizmu lub otoczenia, w jakim przebywa człowiek¹².

W wielu przypadkach odczuwane potrzeby utożsamiane są z systemami potrzeb. Wynika to z dosyć prostego faktu, że odczuwane potrzeby w określonej chwili decydują o tym, co jest najważniejsze dla danego człowieka lub grupy społecznej w danej chwili. Zasadę tę dobrze rozumiał Abraham Maslow, który opracował piramidę potrzeb, która jest utożsamiana z wartościami. Przedstawił je w formie piramidy. U podstaw piramidy znajdują się potrzeby fizjologiczne, które ograniczają się do zaspokajania najbardziej podstawowych potrzeb, takich jak jedzenie, picie, sen. Po ich zaspokojeniu należy zrealizować potrzeby bezpieczeństwa, jak np. zapewnienia sobie schronienia przed atakami innych jednostek lub grup społecznych. O szczybel wyżej znajdują się potrzeby przynależności społecznej. Te trzy stopnie piramidy uznaje się za podstawowe potrzeby. W dalszej kolejności znajdują się potrzeby wyższego rzędu. W pierwszej kolejności jest to potrzeba uznania, czyli zdobycia popularności, sławy. Wyżej znajduje się potrzeba samorealizacji, jak np. pisanie dzieł literackich, budowania własnego domu na wsi itp.¹³ Wszelkie działania człowieka powinny być ukierunkowane na zaspokojenie swoich potrzeb, niezależnie na jakim poziomie one istnieją. To prowadzi do tego, że odczuwane potrzeby są przekształcane w działanie.

Działania obliczone na zaspokojenie potrzeb są typowe dla większości ludzi, co warto podkreślić. Powoduje to chociażby to, że z piramida potrzeb przedstawiona przez A. Maslowa ściśle koreluje z systemem aksjologicznym, który został stworzony przez niemieckiego etyka – Maksa Schellera¹⁴. Według niego wartości hedonistyczne odpowiadają potrzebom fizjologicznym. Natomiast poziom wyższy trudno

¹⁰ P. Hadot, *Czym jest filozofia starożytna?*, wyd. Aletheia, Warszawa 2021, s. 128.

¹¹ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2000, s. 15.

¹² T. Kocołowski, *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*, wyd. PWN, Warszawa 1982, s. 40.

¹³ S. Kałużny, *Skuteczne kierowanie przedsiębiorstwem*, Warszawa 1996, s. 91.

¹⁴ M. Wędzińska, *Człowiek na drodze do wartości. Myśl etyczna Maxa Schellera – implikacje pedagogiczne*, „Przegląd Pedagogiczny” 2013, nr 31–43.

jest utożsamiać bezpośrednio z potrzebami bezpieczeństwa. W tym przypadku ważne jest to, że odnoszą się one do tego, że liczą się jedynie takie rzeczy, dobra, poczynania i przekonania, które dają określone wymierne korzyści.

Nauka szkolna jako jedna z form zaspokojenia potrzeb i resocjalizacji

Resocjalizacja poprzez naukę oraz wychowanie odbywające się w szkołach według koncepcji klasycznych miała na celu kopiowanie systemu wartości oraz dążenie do ich zaspokajania, co lepiej pozwala zrozumieć wyżej przedstawiony schemat. Współcześnie ze względu na to, że w świecie postmodernistycznym jednostki ludzkie zmieniają często nie tylko swoje dążenia, ale również potrzeby, jakie w danej chwili odczuwają, należy przyznać, że celem wychowania i kształcenia powinno być wyposażenie uczniów w narzędzie, przy pomocy których będą realizować swoje cele¹⁵. W przypadku osób osadzonych w wielu przypadkach istnieją przypadki deprivacji systemu potrzeb. Wśród części osadzonych chęć działania, jaką przedstawiono w schemacie nr 1, zatrzymała się na poziomie drugiego szczebla potrzeb Piramidy A. Masłowa. W innych przypadkach uwięzieni dążyli do zaspokajania swoich potrzeb w sposób nieliczący się z bezpieczeństwem fizycznym i psychologicznym innych osób oraz z faktem, że część dóbr jest własnością należąca do innych osób. W dużej mierze taki sposób wynika z braku chęci do działania lub z nieprawidłowo przeprowadzonej socjalizacji¹⁶. Deprawacja potrzeb powoduje taki sposób zachowania, który według norm społecznych i prawnych uznawany jest za nieodpowiedni. To zaś prowadzi do tego, że takie osoby są izolowane w zakładach karnych. W praktyce oznacza to, że działania osób będących w stanie deprawacji systemu potrzeb sprowadzają się do zaspokajania potrzeb fizjologicznych (sen, posiłek itp.) oraz do zapewnienia sobie bezpieczeństwa, jak np. utrzymanie lokalu mieszkalnego. W drugim przypadku działania, jakie są podejmowane w celu zaspokojenia potrzeb, polegają np. na kradzieżach, pobiciach, wymuszeniach itp. Analizując powyższe, można odwołać się do systemu aksjologicznego, jaki zaproponował M. Scheller. Są to działania osób, które pozostawały na poziomie wartości utylitarnych oraz hedonistycznych¹⁷. Z deprawacją potrzeb oraz maksymalnego ograniczenia systemu wartości jest związane zjawisko ekskluzyjności społecznej. To dosyć nowy termin na gruncie nauk społecznych. U zarania badań definicja terminu ekskluzyjności odnosiła się do działalności grup, które nie mogły odnaleźć się w sieci wynagrodzeń lub wykonywanych zawodów. Współcześnie zjawisko jest rozumiane jako: „złożone i wielowymiarowy proces. Polega na braku lub odmowie dostępu do zasobów, praw, dóbr i usług oraz na niezdolności do uczestniczenia w normalnych relacjach i działaniach dostępnych dla większości ludzi w społeczeństwie, zarówno w obszarze gospodarczym, społecznym, kulturalnym i politycznym.

¹⁵ Z. Bauman, *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, tłum. P. Kunz, wyd. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011, s. 155–160.

¹⁶ K. Kuśniar, E. Firlej, M. Janiszewska, P. Kustara, A. Barańska, *Potrzeby oraz sposoby ich zaspokajania przez młodzież w okresie adolescencji*, „Journal of Education, Health and Sport” 2017, nr 7(8), s. 245–246.

¹⁷ M. Wędrzińska, *Człowiek na drodze...*, op. cit., s. 33–34.

Wywiera wpływy zarówno na jakość życia jednostek, jak i na zakres równości i spójności społeczeństwa¹⁸. Zacytowana definicja jednoznacznie wskazuje, że zarówno ograniczenie zaspokajania potrzeb, jak i sposobów ich zdobywania niezgodnego z oczekiwaniami społeczeństwa, należą do tego zjawiska. Przeciwnością jest inkluzja. Geneza tego zjawiska jest taka sama jak poprzednio opisywanego, zatem wywodzi się z niezadowolenia obywateli wobec systemu wynagrodzeń w latach 70. XX wieku. Tym samym zjawisko również zmieniło swój zakres znaczeniowy. Najprostsza definicja tego dosyć nowego zjawiska przedstawia się w sposób następujący: „Inkluzja społeczna jest rozumiana jako wykluczenie społeczne (ekskluzja), poprzez stawianie im szans i możliwości uzyskania zasobów potrzebnych do funkcjonowania w życiu społecznym¹⁹. Zatem to proces inkluzji jest koniecznym do resocjalizacji. Jeżeli ekskluzję należy uznać za konsekwencję niewłaściwie przeprowadzonej socjalizacji, to resocjalizacja polega na przywracaniu ludzi do społeczeństwa. W takim przypadku inkluzja jest odwrotnością ekskluzji.

Nauka i wychowanie szkolne było i nadal jest jednym z podstawowych elementów socjalizacji, co ma również wpływ na prowadzone działania o charakterze resocjalizacyjnym. Nic nie stoi na przeszkodzie, żeby edukacja w zakładzie karnym stała się jedynym z podstawowych środków do ponownego włączenia osadzonych do społeczeństwa. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że edukacja skazanych przyczynia się do: (1) rozszerzania i pogłębiania posiadanej wiedzy, (2) nadrobienia zaległości w wykształceniu, (3) uzyskania zawodu, pogłębiania posiadanych umiejętności praktycznych, (4) ułatwienia podejmowania pracy zarobkowej w okresie odbywania kary pozbawienia wolności oraz (5) polepszenia stanu życia zawodowego po opuszczeniu zakładu karnego i (6) ze względu na lepsze wykształcenie i podjęcie lepszej pracy uniknięcia ponownego wstąpienia na drogę przestępczości²⁰. Dodatkowo w literaturze przedmiotu przyznaje się, że edukacja szkolna prowadzona w zakładach penitencjarnych powinna przyczynić się do: (1) podnoszenia własnej samooceny, (2) poznawania własnych ograniczeń oraz sposobów na ich pokonanie, (3) systematyczności, obowiązkowości oraz odpowiedzialności i samodzielności w podejmowaniu decyzji, jak i ponoszenia konsekwencji za dokonane wybory, (4) umiejętności działania w grupie, zdrowej rywalizacji z innymi osobami, (5) poznawania innych osób, odmiennych sposobów myślenia, pojmowania świata oraz (6) poszanowania godności innych ludzi, ich własności, pracy i przekonań i (7) refleksji nad swoim postępowaniem, rozszerzaniem posiadanego systemu aksjologicznego oraz budzenia sumienia²¹. Wyżej wymienione współczynniki, jakie

¹⁸ R. Levitas, *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion*, ed. University of Bristol, Bristol 2007, s. 25.

¹⁹ B. Sztur-Jaworska, *Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec osób starszych*, [w:] J. Grotkowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, wyd. Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2005, s. 63–72.

²⁰ E. Rostańska, *Edukacja dla aktywności. Kształcenie ciągłe jako edukacyjny wymiar zmian społecznych*, [w:] K. Szczepańska-Woszczyzna, Z. Dacko-Piklewicz (red.), *Edukacja wobec rynków pracy i integracji społecznej*, wyd. Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2007, s. 198.

²¹ M. Ciosek, *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, wyd. Stella Maris, Gdańsk 1995, s. 148.

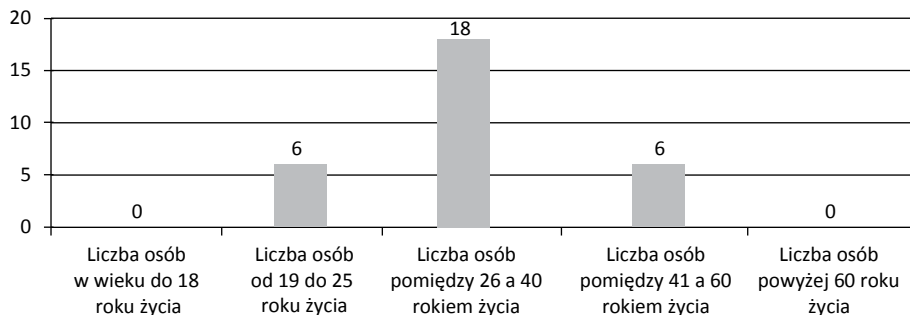
osoby skazane na karę pozbawienia wolności mogą wynieść z edukacji szkolnej, wskazują, że jest ona procesem inkluzji. Niweluje ona proces deprywacji potrzeb. Możliwość uzyskania dobrego zawodu pozwala bowiem na znaczne poszerzenie katalogu potrzeb, tym samym przyczynia się do tego, że możliwości działania takiej osoby znacznie się poszerzają. Warto zwrócić uwagę na fakt, że osoby posiadające wykształcenie na niższych poziomach posiadają autorytarny sposób funkcjonowania, spostrzegania otaczającego świata. To stwarza konieczność posługiwania się znacznymi uproszczeniami w ocenie sytuacji. Zwiększenie poziomu wykształcenia lub zwalczenie wtórnego analfabetyzmu przyczynia się do zmiany uproszczonej wizji świata na taką, gdzie istnieje większa liczba możliwych wyborów. Tym samym edukacja szkolna może spowodować, że w przypadku przestępstw wynikających z posiadania dotychczasowego światopoglądu może być duża skuteczność działań resocjalizacyjnych. Okazuje się więc, że jeżeli w przypadku pracy więźniów trudno mówić o skutecznej resocjalizacji, to odpowiednio przeprowadzona nauka i wychowanie szkolne mogą odnosić dużą skuteczność.

Skuteczność procesu resocjalizacji poprzez naukę szkolną w opinii badanych

Resocjalizacja poprzez naukę szkolną prowadzoną w zakładach karnych z całą pewnością może wykorzystywać mechanizmy związane z zapewnieniem potrzeb. Wynika to chociażby z tego, że nauka może być wartością samą w sobie, ale również być narzędziem umożliwiającym lepsze życie po wyjściu na wolność. W wyniku tego należy zadać sobie pytanie dotyczące skuteczności resocjalizacji prowadzonej poprzez naukę szkolną. Najlepszym rozwiązaniem będzie oparcie się na opinii, jaką na ten temat wyrażają same osoby odbywające karę pozbawienia wolności. Zostały one zebrane w czasie prowadzonych badań wśród 30 osobowej grupie.

Zanim przejdziemy do określenia danych dotyczących skuteczności działań resocjalizacyjnych w opinii badanych, należy określić, czym charakteryzowała się grupa badawcza. Wskazuje to na ukazanie takich danych, jak: wiek, wykształcenie, ale również oczekiwanie na przedterminowe zwolnienie, co może wskazywać na skuteczność działań resocjalizacyjnych wobec tych osób prowadzonych w zakładzie karnym. Ważne również jest określenie, czy zdaniem respondentów dostępna jest możliwość korzystania z nauki szkolnej lub z kursów zawodowych w zakładzie penitencjarnym, w jakim one przebywają.

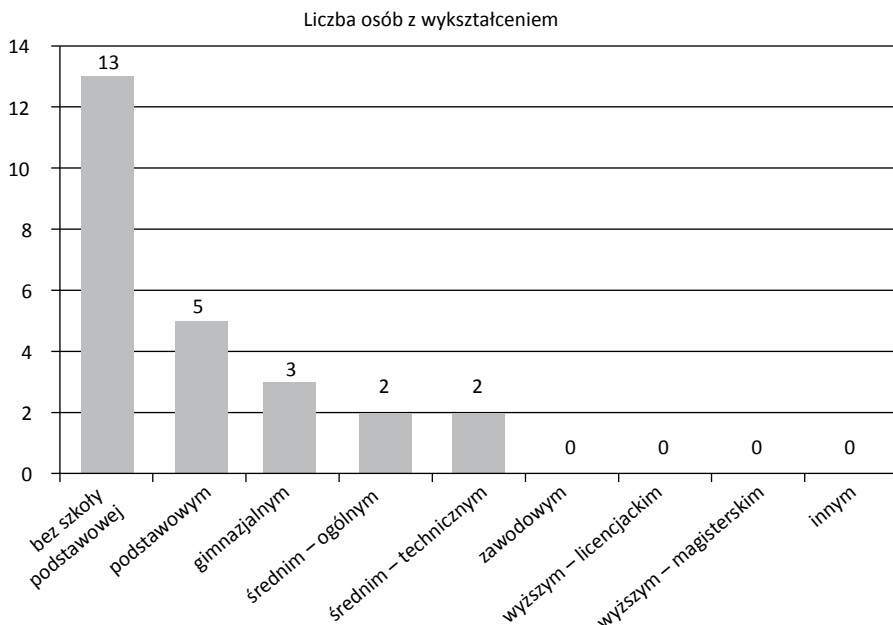
W pierwszej kolejności należy przedstawić strukturę wieku badanych. Struktura ta została przedstawiona na poniższym wykresie.

Wykres 1. Struktura wiekowa badanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Z danych umieszczonych na wykresie należy wywnioskować, że największą grupę stanowią ludzie w wieku średnim, czyli od 26 do 40 roku życia. Dysponują oni już jakimś doświadczeniem życiowym, ale właściwie znajdują się na etapie życia, który należy określić jego kształtowaniem. To w dużej mierze powoduje, że nie mają jeszcze refleksyjnego podejścia do życia, ale zostali już pozbawieni jego marzycielskich wizji. W drugiej kolejności należy określić posiadane wykształcenie przez osoby biorące udział w prowadzonych badaniach. Zostało to zaprezentowane na poniższym wykresie.

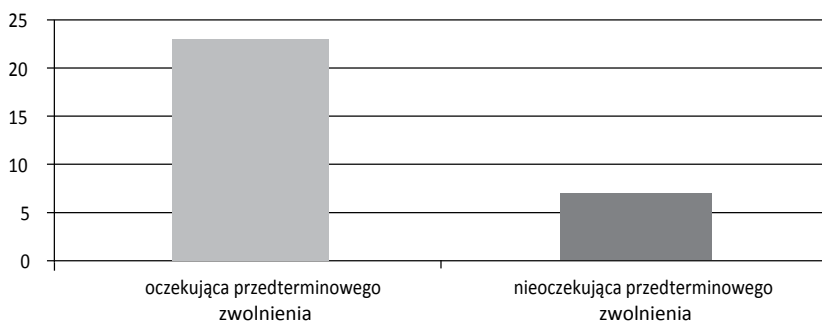

Wykres 2. Struktura wykształcenia wśród badanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Na podstawie danych zaprezentowanych na powyższym wykresie można wywnioskować, że 13 osób ukończyło szkołę podstawową, 5 osób gimnazjum, 3 liceum ogólnokształcące, 2 osoby technikum. Nie ma w ogóle osób, które zakończyłyby edukację na poziomie szkoły zawodowej, ale i nie zauważamy osób, które podjęły naukę w szkołach wyższych. Przedstawiona struktura wykształcenia również kształtuje postrzeganie świata przez respondentów. W następnym kroku należy przedstawić liczbę osób spośród badanych oczekujących na przedterminowe zwolnienie. Informacje na ten temat zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 3. Liczba osób oczekująca przedterminowego zwolnienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku.

Z powyższego wynika, że w badaniu biorą udział osoby, które spodziewają się wcześniejszego opuszczenia zakładu penitencjarnego. Zatem można twierdzić, że podjęcie nauki mogło być spowodowane chęcią uzyskania takiego statusu.

Nie można prowadzić badania opinii na temat wpływu nauki szkolnej na resocjalizację, kiedy nie ma pewności co do tego, że może ona zostać podjęta. Z tego też względu zapytano badanych o to, czy w zakładzie karnym istnieje w ogóle taka możliwość. Uzyskane informacje na ten temat przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Możliwość kształcenia się w zakładzie karnym zdaniem badanych

Typ kształcenia	Szkoły podstawowej	Gimnazjum	Szkoły zawodowej	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Kursów dokształcających
Liczba badanych dysponujących wiedzą co do typu kształcenia	30	0	0	30	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Wynika z niej, że według wiedzy badanych mogą korzystać z nauki w szkole podstawowej, liceum ogólnokształcącym oraz różnego rodzaju kursów doszkalcających. Są to zatem współcześnie najpopularniejsze formy kształcenia w kraju. W zakresie prowadzonych kursów zawodowych należało doprecyzować informacje, jakimi dysponowali badani. Zatem zapytano ich o rodzaje prowadzonych kursów. Odpowiedzi również przedstawiono w formie tabelarycznej.

Tabela 2: Możliwość korzystania z kursów doszkalcających się w zakładzie karnym zdaniem osadzonych

Typ kursu	Kursy zawodowe – ogólnodostępne zawody, jak np. budowlaniec, ogrodnik	Kursy zawodowe – specjalistyczne, jak np. nadające uprawnienia Urzędu Dozoru Technicznego do prowadzenia wózków widłowych lub podobne	Kursy doszkalcające w ogólnym zakresie – jak np. kurs komputerowy, pisanie CV oraz podobne	Kursy doszkalcające w specjalistycznym zakresie – np. magazyniera materiałów niebezpiecznych, ogrodnika w zakresie projektowania ogrodów
Liczba badanych dysponujących wiedzą co do typu kształcenia	21	9	0	0

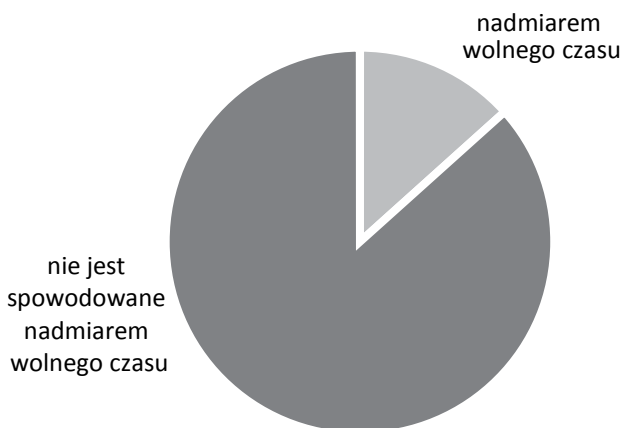
Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Według danych uzyskanych w trakcie prowadzonego badania należy stwierdzić, że osoby biorące udział w badaniu dysponują wiedzą o prowadzeniu kursów zawodowych. Są to kursy w zakresie podstawowych zawodów, jakim jest np. ogrodnik, ale również specjalistycznych, jak np. kurs dający możliwość prowadzenia wózka widłowego. Kursy z zakresu umiejętności miękkich – według badanych – nie są prowadzone na terenie zakładu karnego bądź też nie zrozumieli terminu, jakim są: kompetencje miękkie.

Według informacji przedstawionych w powyższej części należy wywnioskować, że w badaniu udział brały osoby: (1) pomiędzy 24 a 40 rokiem życia, (2) posiadające wykształcenie podstawowe oraz (3) w większości spodziewające się przedterminowego opuszczenia zakładu karnego, (4) przekonane, że w zakładzie karnym, w jakim odbywają karę pozbawienia wolności, można kontynuować naukę szkolną na poziomie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego i (5) przekonane, że w zakładzie karnym, w jakim obecnie przebywają, można podnosić posiadane kwalifikacje poprzez udział w kursach zawodowych proponujących podnoszenie kwalifikacji w prostych zawodach, jak i w kursach specjalistycznych. W dalszej kolejności należy przedstawić odpowiedzi respondentów dotyczących wpływu nauki szkolnej na proces resocjalizacji, jakim zostali oni poddani. Warto dodać, że nigdzie

nie padło bezpośrednie pytanie o odczucia dotyczące resocjalizacji. W ten sposób próbowano uniknąć sytuacji, w której badani udzielaliby już wyuczonych na pamięć pytań. Na samym początku należało poznać opinię badanych dotyczących wpływu możliwości korzystania z nauki szkolnej na organizację wolnego czasu w zakładzie karnym. Chodziło w tym pytaniu o ogląd sytuacji, czy dzięki uczęszczaniu na zajęcia mogą przeciwdziałać skutkom beczynności i wynikającym z tego uczestniczenia w różnych sferach życia subkultury przestępczej, jaka ma miejsce w zakładach karnych. Zebrane wyniki przedstawiono na poniższym wykresie.

Liczba osób uważających, że pozytywne walory nauki są spowodowane

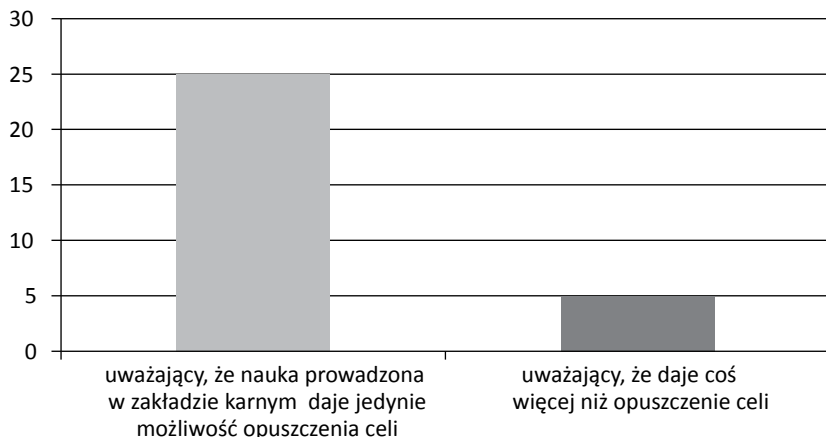

Wykres 4. Opinie na temat pozytywnego wpływu nauki w zakładzie karnym poprzez możliwość organizacji nadmiaru wolnego czasu

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Z powyższego wynika, że chęć pobierania nauki w placówce penitencjarnej nie ma nic wspólnego z nadmiarem wolnego czasu. Tak uważają tylko 3 osoby. Dla pozostałych osób nauka szkolna ma związek z innymi, o wiele istotniejszymi rzeczami. Należy dodać, że wobec powyżej przedstawionych danych branie udziału w nauce szkolnej nie wyklucza możliwości uczestniczenia w życiu subkultury więziennej. Jest to związane z procesem inkluzji, co ma uzasadnienie w odczuwalnej potrzebie akceptacji, bezpieczeństwa i schronienia.

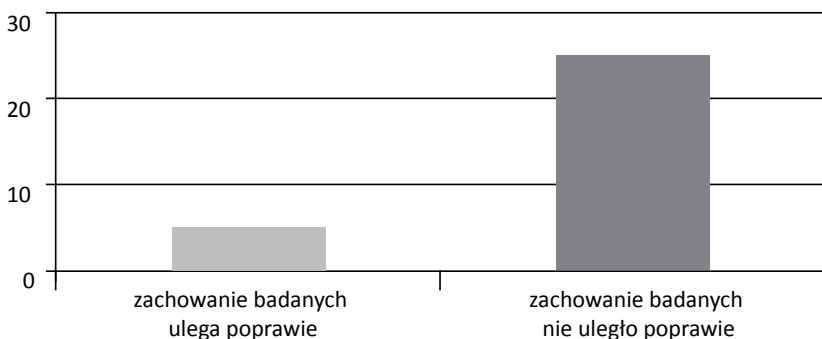
Wobec powyższego należało zadać badanym pytanie dotyczące przydatności nuczanych rzeczy w więziennej codzienności. Pytanie ma związek z procesem resocjalizacji. Szkoła powinna uczyć nowych rzeczy, które pozwolą na ich praktyczne wykorzystanie. Środowisko więzienne charakteryzuje się znacznym ograniczeniem odczuwanych potrzeb, co z kolei powoduje, że bardziej skomplikowane umiejętności i wiedza nie będą przydatne. W ten sposób będzie można poznać, czy proces resocjalizacji dla osób pobierających naukę szkolną ma jakieś znaczenie. Uzyskane wyniki zostały przedstawione na poniższym wykresie.

Wykres 5. Opinia badanych na temat praktycznej przydatności nauki w zakładzie karnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

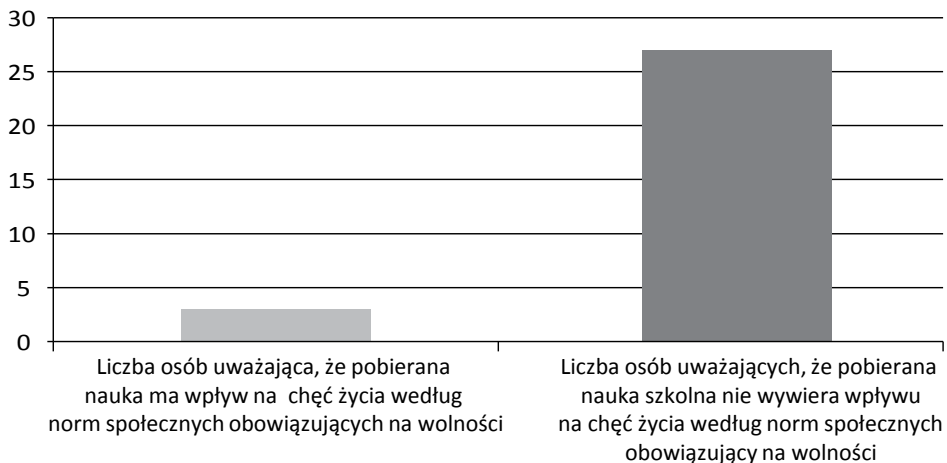
Należy przyznać, że są to dosyć zaskakujące wyniki. 25 osób uważa, że jedynie, do czego nadaje się nauka pobierana w więzieniu, to możliwość opuszczenia celi. Wcześniej można byłoby przypuszczać, że skazani jednak pozytywnie będą nastawieni do samego zjawiska, jakim jest nauka. W związku z powyższym należy przypuszczać, że według badanych pobierana nauka jest na katastrofalnie niskim poziomie. Nie daje ona możliwości na realne poprawienie standardu życia. Tym samym przedstawione wyżej wyniki wskazują, że proces resocjalizacji może poważnie szwankować w polskich zakładach karnych. Można dyskutować, czy jest to błąd systemowy. Nie są tworzone warunki sprzyjające resocjalizacji np. poprzez działania, które motywowałyby osoby odbywające karę pozbawienia wolności do jakichś bardziej skomplikowanych działań. Taka sytuacja osłabia cały proces resocjalizacji.

Wykres 6. Opinie badanych dotyczące kwestii, czy dzięki pobieranej nauce zaobserwowali zmiany na lepsze w swoim zachowaniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku.

Według badanych ich zachowanie nie uległo poprawie. Tego rodzaju opinie mogły być spowodowane tym, że: (1) dosyć źle oceniają poziom nauki w zakładzie karnym, (2) mogli nie zauważyć zmian w swoim zachowaniu i (3) nie dokonała się zmiana w zakresie zachowania oraz aksjologii u badanych. Na podstawie tej opinii zatem trudno stwierdzić, w jaki sposób będzie wyglądało życie osadzonych po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności. Nie można zatem stwierdzić, czy nauka prowadzona w zakładzie karnym (jako czynnik resocjalizacji) odnosi skutek lub nie. Wszystko okaże się po tym, czy osoba pobierająca naukę w placówce penitencjarnej wróci na drogę przestępczości. Oprócz powyższego pytania dotyczącego zmiany zachowań zostało zadane kolejne: *Czy dzięki nauce mam ochotę stać się częścią społeczeństwa i żyć według reguł w nim obowiązujących?* Ono również za zadanie ocenie procesu resocjalizacji, jaki jest prowadzony poprzez nauczanie.

Wykres 7. Opinia osób odbywających karę pozbawienia wolności na temat wpływu nauki szkolnej na zastosowanie się do norm społecznych obowiązujących na wolności

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Z powyższego wykresu wynika, że tylko niewielka część badanych jest przekonana, że nauka szkolna ma jakiś wpływ na obowiązujące normy społeczne w społeczeństwie funkcjonującym poza murami zakładu karnego. Wobec tego ponownie można zastanowić się nad tym, czy w opinii respondentów nauka szkolna wpływa pozytywnie na proces resocjalizacji, jaki jest prowadzony w jednostkach penitencjarnych. Z powyższym pytaniem jest powiązane następne, które dotyczy odczuwanej chęci naprawienia własnego życia pod wpływem nauki szkolnej. Naprawa może dotyczyć poprawy relacji z rodzicami, z dziećmi, z partnerem, zmiany podejścia do obowiązków domowych lub zawodowych. Zebrane informacje na ten temat przedstawiono na poniższym wykresie.

Wykres 8. Opinia badanych na chęć naprawienia swojego życia pod wpływem nauki szkolnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2021 roku

Uzyskane wyniki wskazują, że duża część respondentów uważa, że po wyjściu na wolność dzięki podwyższeniu wykształcenia będą mogli poprawić swoje dotychczasowe życie. Głównie chodzi o podjęcie lepszego zajęcia zarobkowego, co zapewni regularne wpływy do domowego budżetu. Regularny wysiłek, troska o rodzinę z całą pewnością mogą zmienić dotychczasowe życie, jakie respondenci prowadzili na wolności. Tym samym powstaje możliwość naprawienia relacji rodzinnych oraz innych popełnionych błędów.

Podsumowanie

Resocjalizacja jest procesem, który polega na przystosowaniu osób odbywających karę pozbawienia wolności do norm, jakie panują w społeczeństwie. Proces ten związany jest z tym w jaki sposób osadzeni odczuwają potrzeby. Należy dodać, że potrzeby związane są z systemem wartości. Wprawdzie istnieje wiele różnych teorii określających całe systemy wartości, ale ich cechą wspólną jest to, że u ich podstaw są podstawy fizjologiczne. Chodzi o konieczność zapewnienia tak podstawowych potrzeb jak pożywienie, sen, popęd seksualny itp. Wiele osób odbywających karę pozbawienia wolności w swoim życiu dopuściło się deprivacji potrzeb. W dużym uproszczeniu zostały one sprowadzone do tych najniższych, czyli fizjologicznych. Nauka szkolna prowadzona w zakładach karnych stwarza możliwość znacznego rozszerzenia odczuwanych wartości i potrzeb, innych jak tylko fizjologiczne. Spowodowane jest to tym, że nauka szkolna stwarza możliwości zdobycia nowego zawodu, wykonywania innych prac niż poprzednie. Z tego też powodu badania prowadzone w zakładach karnych mogą wykazać, czy w opinii samych osadzonych nauka szkolna w zakładach karnych stwarza możliwość przeprowadzenia resocja-

lizacji. W opinii badanych pobieranie nauki szkolnej w zakładzie karnym nie jest związane z nadmiarem wolnego czasu. Oznacza to, że osoby chcące pobierać naukę robią to z wyższych wartościowo przesłanek. Wobec tego można stwierdzić, że świadomy wybór nauki szkolnej wynika z chęci podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych. Dodatkowo może ona być podyktowana potrzebami zapewnienia bezpieczeństwa w życiu na wolności. Tym samym mowa o pozytywnym wpływie nauki jako resocjalizacji. Zaskakujące jest to, że większość badanych stwierdziła, że to, czego się uczą, nie jest im potrzebne do niczego w zakładzie penitencjarnym. To wynika z tego, że w dużym stopniu proces resocjalizacji w polskich zakładach penitencjarnych jest niedostateczny, a odbywanie się procesu wewnątrz zakładu upośledza cały proces. Osadzeni nie są angażowani do prac i nie wykorzystuje się posiadanych przez nich zdolności, wiedzy czy umiejętności. Badani stwierdzili, że nauka szkolna, podnoszone kwalifikacje nie spowodowały zmiany ich zachowania. Co należy tłumaczyć, że nie zmieniło się to, w jaki sposób odczuwają swoje potrzeby i wartości. Oprócz tego według badanych nauka szkolna nie wpływa na system norm, który jest wyznawany w społeczeństwie. Taka odpowiedź nawiązuje do poprzedniego zdania, co oznacza, że respondenci nie uważają, aby system wartości w społeczeństwie zmienił się w wyniku pobieranej nauki szkolnej. W zasadzie podważa to proces resocjalizacji, jakiemu są poddawani osadzeni.

Akty prawne

Ustawa a dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodek Karny Wykonawczy (Dz.U. 1997, Nr 90, poz. 557).

Bibliografia

Monografie

1. Bauman Z. (2011), *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, tłum. P. Kunz, wyd. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
2. Ciosek M. (1995), *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, wyd. Stella Maris, Gdańsk.
3. Hadot P. (2021), *Czym jest filozofia starożytna?*, wyd. Aletheia, Warszawa.
4. Kałużny S. (1996), *Skuteczne kierowanie przedsiębiorstwem*, Warszawa.
5. Kapcia A., Wojnarowska M. (2015), *W drodze do przywództwa edukacyjnego. Wybór materiałów z projektu: Przywództwo i zarządzanie w oświacie – system kształcenia i doskonalenia dyrektorów szkół/palcówek*, Warszawa.
6. Kasprzak A. (2017), *Kara pozbawienia wolności i jej (dys)funkcyjność. Krytyka polskiej polityki karnej i resocjalizacyjnej w świecie akademickim*, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
7. Kocołowski T. (1982), *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*, wyd. PWN, Warszawa.
8. Levitas R. (2007), *The Multi-Dimensional Analysis of Soccial Exclusion*, ed. University of Bristol, Bristol.
9. Obuchowski K. (2000), *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań.
10. Stoner J.A.F., Freeman R.E., Gilbert D.R. (2011), *Kierowanie*, Warszawa.
11. Śliwa S. (2013), *Wybrane problemy resocjalizacji nieletnich w młodzieżowych ośrodkach resocjalizacji*, wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
12. Zarzecki L. (2012), *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w życiorysie*, wyd. Karkonoska Państwowa Wyższa Szkoła w Jeleniej Górze, Jelenia Góra.

Prace zbiorowe

1. Kalinowski M. (2012), *Resocjalizacja w ujęciu pedagogicznym. Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t. 1, wyd. PWN, Warszawa, s. 234–235.
2. Osękowska E. (2017), *Niedostosowania społeczne młodzieży w ujęciu Marii Grzegorzewskiej*, [w:] *Mysł Marii Grzegorzewskiej*, red. K. Plutecka, Kraków.
3. Rostańska E. (2007), *Edukacja dla aktywności. Kształcenie ciągłe jako edukacyjny wymiar zmian społecznych*, [w:] K. Szczepańska-Woszczyzna, Z. Dacko-Piklewicz (red.), *Edukacja wobec rynków pracy i integracji społecznej*, wyd. Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza, s. 198.
4. Sztur-Jaworska B. (2005), *Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec osób starszych*, [w:] J. Grotkowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, wyd. Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń, s. 63–72.

Artykuły naukowe

1. Konopczyński M. (2018), *Pedagogika resocjalizacyjna – w kierunku twórczej resocjalizacji*, „Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne”, nr 1(6), s. 65.
2. Kuśniar K., Firlej E., Janiszewska M., Kustara P., Barańska A. (2017), *Potrzeby oraz sposoby ich zaspokajania przez młodzież w okresie adolescencji*, „Journal of Education, Health and Sport”, nr 7(8), s. 245–246.
3. Pierzchała K. (2017), *Wina – prawo – kara. Prawne i psychopedagogiczne aspekty resocjalizacji penitencjarnej*, „Probacja”, nr 2, s. 95.
4. Pytka L. (2008), *Narodziny i rozwój polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej*, „Student niepełnosprawny. Szkice i rozprawy”, nr 8 (1), s. 21.
5. Stańczyk J. (2011), *Bezpieczeństwo jako jedna z podstawowych potrzeb człowieka i grup społecznych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, R. 1, nr 2, s. 160.
6. Wędzińska M. (2013), *Człowiek na drodze do wartości. Mysł etyczna Maxa Schellera – implikacje pedagogiczne*, „Przegląd Pedagogiczny”, nr 31–43.

Netografia

1. Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwa Sprawiedliwości, *Przełomowa nowelizacja Kodeksu karnego czeka na podpis Prezydenta RP*, „Ministerstwo Sprawiedliwości”, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/przelomowa-reforma-kodeksu-karnego-czeka-na-podpis-prezydenta-rp> (dostęp z dnia: 15.12.2022).

dr Monika Kaczmarczyk

Uniwersytet Zielonogórski

Milena Drąg

Uniwersytet Zielonogórski